

УДК 1:378

О.В.ГУЛЬКО (аспірантка Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова, вчитель вищої категорії, звання «старший вчитель» НВК№4 м.Хмельницького)

Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, Київ, Україна

E-mail:olesya.gulko@mail.ru

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Розглядається сучасна філософська модель освітнього проектування як одного із напрямків сучасних освітніх трансформацій. Досліджуються антропологічна, гносеологічна, екзистенційна та прагматична основи освітнього проектування в історико-філософському дискурсі.

Ключові слова: *проектна освіта, проектування, проект, інноваційна особистість*

Вступ

Наша епоха характеризується, насамперед, такими фундаментальними явищами (процесами), як глобалізація та інформаційна революція. Їх вплив на всі сторони життя виявляється таким потужним і всеохоплюючим, що жоден з процесів, що відбувається, не може бути раціонально пізнаним без їх адекватної рефлексії в контексті означених процесів. За словами В.Андрущенка, ми стоїмо на порозі нового повороту історії, дивовижної трансформації соціуму, всебічної зміни всіх форм соціального та індивідуального буття [1,5]. Як пишуть Ж.Дельоз та Ф.Гваттарі, світ втратив свій стрижень, перетворився на хаос. Глобальний світ постає як світ «дезорганізованого капіталізму», в якому не зміну ідеології «порядку речей» приходить те, що може бути названо ідеологією «безладдя і розладу» [4,570]. Освіта як соціальний інститут повинна відповідно реагувати на соціальні зрушення та набувати нових перспективних образів. Так у визначенні філософських основ нової парадигми освіти, І.Предборська зазначає, що необхідний перехід до зовсім іншої освітньої системи, зорієнтованої на формування інноваційної людини, тобто такої, що знаходиться в стані пошуку, здатної самостійно приймати нестандартне рішення, винахідливої, творчої особистості. Винахідливість стає архетипом для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції, тобто значення набуває процес переходу в освітній діяльності від школи пам'яті до інституту роботи з мисленням [13,37]. У світлі сучасних освітніх трансформацій проектування виступає каталізатором нових загальнолюдських цінностей, що потребують формування нового типу особистості, яка мислить більш масштабнішими категоріями. Філософія освітнього проектування звертається до філософського осмислення сутності соціального хаосу та уможливорює вірогідність становлення особистістю порядку із хаосу, формує

досвід особистості «епохи біфуркації», роблячи її не маніпульованою, а такою, що вільно мислить, робить вибір і проектує себе та світ навколо себе.

Мета статті:

– проаналізувати філософські засади освітнього проектування як одного з напрямків освітніх трансформацій;

– дослідити антропологічну, гносеологічну, екзистенційну та прагматичну основи освітнього проектування в історико-філософському дискурсі;

– розкрити вплив освітнього проектування на формування інноваційної особистості в мінливому соціумі.

Обговорення проблеми:

Проблематика освітнього проектування актуальна для сьогодення, існують різні критико – рефлексивні точки зору стосовно науково – методологічного, соціального та психологічного аспектів проектування. Так, Г.П.Щедровський, В.В.Давидов, Ю.В.Громико розглядають освітнє проектування як заповнення розбіжностей між теорією і практикою, між існуючим ідеальним уявленням та реальною практикою, вказують, що проектування реалізує установки як на створення нових об'єктів, так і на пізнання, створення «особливого типу науковості»[3,264]. М.К.Мамардашвілі вивчав процес проектування як трансляцію суб'єктивної діяльності в об'єктивну, коли наука лише відкриває для людини заклик до діяльності і встановлює себе як систему «кодування, відтворення певних знань, досвіду, яким дана людська міра, точніше, розмірність можливого». О.І.Генісаретський, К.М.Кантор, А.І.Ракітов, В.І.Пузанов, В.Ф.Сидоренко, Г.П.Щедровицький займались вивчення проектування як феномену «проектної культури», вказуючи на те, що процес проектування – важлива передумова розвитку сучасного суспільства. В.П.Клімов, А.А.Кріуліна,Є.В.Ткаченко, В.Е.Штейнберг виокремили із проектної культури проектну освіту як самостійний напрямок, назвавши її «дизайном орієнтаційної освіти». Б.Ф.Ломов зазначив, що для проектування недостатньо класичного лінійного мислення, а в своїх наукових розробках А.Г.Раппорт, Б.В.Сазонов ставлять питання про необхідність трансформації існуючих принципів традиційного проектування на основі методологічного аналізу природи предметної діяльності, яка спрямована на проектування не хронологічних, а логічних цілей [8,48]. Для освітнього проектування це означає, що реально проектувати освіту людини може і повинна сама людина. Відповідно, мета освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості, яка може бути досягнута через проектування самим суб'єктом своєї освіти. Оскільки питання освітнього проектування здебільшого розглядалось з педагогічної точки зору, а проблематика визначення філософських основ проектування є малодосліджена і для сьогодення залишається відкрита. Тому в даній статті поставлено за мету вивчення його філософських основ як важливої передумови для створення сприятливих умов проектування.

Проектна освіта як складне філософське явище є багатовимірним феноменом. Можна говорити про антропологічний, гносеологічний, прагматичний, екзистенційний виміри. Детальний аналіз кожного з них уможливує визначення основних вимог для створення сприятливих умов в освітньому проектуванні для вирішення сучасних освітніх завдань. Вивчення кожного з перелічених вимірів дозволяє в загальних рисах презентувати філософську модель проектної освіти.

Визначення антропологічної основи освітнього проектування здійснено, спираючись на детальний аналіз антропологічної концепції проектування та його основних механізмів Л.В.Сохань та І.Г.Єрмакова, які визначають основні життєві стратегії сучасної особистості в процесі проектування, де в центрі знаходиться людина, її потреби, інтереси. Науковці обґрунтовують проектні можливості для визначення головних життєвих цілей, створення «ідеального плану», що пов'язаний із подоланням життєвих протиріч, фіксацію процесу творення особистістю цінностей свого життя [6,14].

Для створення власної моделі життєвих стратегій освітнє проектування відкриває діапазон можливостей, що стає доступним для особистості, створює альтернативні сценарії життєвого шляху, зумовлені кожним з прийнятих рішень та здійснених виборів. В процесі проектування особистість має вибір різних тактичних прийомів та методів, за допомогою яких вирішує життєві завдання. Людина здатна до такої форми марнотратства, як бездумне витрачання свого життя і своїх життєвих сил. За словами Сенеки «Якщо подивитись, то побачимо, що найбільша частка життя витрачається на марні справи. Чимала частина – на неробство. А все життя в цілому витрачається не на те, що треба». [11,256] У своїх життєвих прагненнях особистість має орієнтуватись на повноту самореалізації, що її А.Маслоу визначає як «повне використання талантів, здібностей, можливостей»[11,126]. Л.В.Сохань та І.Г.Єрмаков вказують, що освітнє проектування - важлива умова повноти самореалізації. Як зазначає Ж.-П.Сартр «Людина – це передусім проект, який переживається суб'єктивно, а ні мох, ні пліснява, ні цвітна капуста - ніщо не існує до цього проекту, немає нічого на небі, що досягається розумом, і людина стає такою, який її проект життя»[9,532]. Більш високий рівень освітнього проектування – прояв творчості, що полягає у відкритті особистістю себе для себе; відходом від стереотипів у баченні та програмуванні життєвих подій в своєму майбутньому житті; використанні засобів та соціальних можливостей, які тільки зароджуються та ще не зовсім очевидні для масового сприйняття, а також власних, таких, що відкриваються для себе в процесі творчого осмислення особистісних ресурсів.

Антропологічний підхід Л.С.Горбунової щодо проектування буття сучасної людини в епоху суспільних криз і тотальних ризиків, розкриває ще одну сутнісну характеристику людини – проектувальника, яка вільно вибирає і конструює, володіє трансверсальним розумом. Філософське поняття трансгресії, яке детально розглядається у працях Л.С.Горбунової, Гулько О.В., 2012

дає новий ракурс поглядів на визначення антропологічної основи освітнього проектування, оскільки філософія трансгресії – це філософія виходу за і крізь межу, це новий досвід свободи, подолання меж, поставлених розумом. Трансгресією відкривається «досвід неможливого», який не пов'язаний і не обмежений зовнішнім і можливим буттям. Саме акт трансгресії порушує системну лінійну процесуальність і знаменує перехід від одного досвіду свободи до зовсім іншого її досвіду. Як зазначає Л.С.Горбунова «Людина трансгресуючи в простір «між», рухається від однієї цілісної впорядкованості до іншої не для того, щоб в ній залишитися і бути вільною «в межах поліса», а для того, щоб їх перетнути лише як пункт короткочасного відпочинку на своєму шляху, конструюючи й переконструюючи саму себе»[2,21], тобто здійснюючи самопроектування та проектування світу навколо себе. Антропологічний підхід акцентує увагу на тому, що в процесі проектування існує три шляхи формування «Я-концепції». Перший полягає в тому, що проектуючи, особистість виявляє і доводить собі самому власні здібності, виявляє свої особистісні якості. Другий – це порівняння себе з іншими проектувальниками, а третій шлях – саморефлексія, роздуми над таємницею свого «Я», аналіз своїх думок, бажань, вчинків. Освітнє проектування сприяє формуванню поглядів особистості у майбутнє крізь призму сподівань, намірів, цілей та думок. Разом з тим, залишає широке поле для свободи життєвиявлень особистістю у разі несподіваних поворотів на життєвому просторі. Освітнє проектування вчить людину вміло організовувати своє буття, мати більше можливостей імпровізувати, вносити особистісні поправки в такий спосіб, щоб ці соціальні зміни відповідали її інтересам, меті та світогляду. Мета освітнього проектування – сформувати людину, яка поставила своє життя під контроль, має ширше поле свободи, оскільки вона раціонально та розумно використовує свій час, свої здібності для забезпечення повноти багатства та гармонії свого життя, цим самим даючи відповідь на сучасні освітні виклики.

Прагматична основа філософської моделі освітнього проектування яскраво виражена у працях засновника проектної освіти Дж.Дьюї. Як зазначає дослідниця Н.С.Юліна, поняття «досвіду» стало центральним у натурфілософській метафізиці Дж.Дьюї. Досвід він тлумачить як тривалу серію ситуацій, що змінюють одна одну, в яких, оцінюючи та добудовуючи умови навколишнього та соціального середовища, людина – проектувальник дії планує і реалізує власну життєдіяльність, прагнучи знайти ефективні і раціональні шляхи вирішення своїх життєвих проблем [12,159]. «Ми використовуємо наш колишній досвід, щоб конструювати новий і кращий досвід у майбутньому», - зазначає Дж.Дьюї [5,145]. Філософ постулює, що пізнання має бути спрямоване на задоволення реальних людських потреб. Справжні властивості навколишнього світу відкриваються лише в ході їх активного перетворення, тобто реалізації проекту. Таким чином, основою пізнання має стати практична дія, в якій людина закладає основи будь – якого можливого для пізнання, оскільки воно спрямоване на перетворення

Філософський аналіз сучасної моделі освітнього проектування

предметного світу і людини самої. Розум проектує власне майбутнє та допомагає людині в його реалізації, і її дія завжди підлягає перевірці в досвіді. Ще в перших своїх працях Дж.Дьюї зазначав, що світ постійно змінюється, тому і мислення повинно змінюватись, набувати форми проектного, що допоможе пристосуватись до змін. У його філософії чітко простежується основні етапи проектування, початком якого, на його думку, має стати аналіз труднощів практичного людського існування та розкриття властивостей предметів у процесі практичних дій із речами. Головним принципом розробленої методології Дж.Дьюї є твердження, що підсумком теоретичного дослідження має бути отримання практичного результату. Цей принцип розвивав новий підхід до проективного практичного пізнання світу [11,180]. У працях І.Н.Сидорова знайшли думки щодо нового типу прагматичного мислення «важливою складовою якого є насамперед організація практичних дій у взаємозв'язане ціле, що підкорюється єдиному принципу, у якості якого виступає мета. Тому слід говорити не про таємничу самореалізацію активного мислення на основі його містичної внутрішньої логіки, а про міру відповідності цих активів тим цілям, які поставлені людиною в її діяльності». На думку І.Н.Сидорова, наслідком продуктивної діяльності має стати побудова ідеальних цілей, норм і цінностей, у відповідності із якими і здійснюється мисленнєвий процес, що у сучасній науці називається визначенням та плануванням проектних можливостей [10,132]. Досліджуючи філософські концепції Ч.Пірса та У.Джеймса, ми простежили основні стратегії проектування, серед яких основним є успішне подолання проблемних ситуацій у процесі практичної діяльності. Як зазначає Ч.Пірс: «Людина для кращого культурного та соціального світу, в якому вона існує, має створити теоретичний фундамент проекту такого перетворення.» [12,181]. У філософських концепціях інструменталізму Ч.Пірса виокремлюємо функціональний характер проектування як руху до реалізації мети, що задається ситуацією. У цьому контексті акцент робиться на принципі практичної доцільності. Проектування виступає ефективним засобом пристосування людини до світу. Інакше кажучи, забезпечення успішної адаптації до проблемних життєвих ситуацій. Ані плани, які складаються, ані принципи, які людина – проектувальник використовує як орієнтири реконструктивної дії, не є догмами. Вони – гіпотези, що мають вироблятися практикою та відкладатися, виправлятися та розвиватися в залежності від того, чи досягають вони успіху у керівництві нашим сьогоdnішнім досвідом. У працях С.Б.Кримського знаходимо сучасну прагматичну основу проектування, в якій зазначено, що сучасній цивілізації неможливо автоматично поєднати теорію і практику,- для цього стала потрібною особлива проміжна діяльність та її соціотехнічне забезпечення. Такою особливою діяльністю С.Б.Кримський виокремлює проектування у всіх сферах діяльності, в тому ж числі і в освіті. В.Щедровський вказує на те, що проектування є найважливішою формою організації наукового знання та його зв'язку з практикою. Синтез прагматичних філософських позицій щодо

проектування дав можливість зробити висновок, що прагматична основа освітнього проектування – важлива ланка перетворення поставлених цілей, життєвих орієнтирів людини – проектувальника у практичну дію, набуття соціального досвіду. Практика освітнього проектування в канонічній та системотехнічній парадигмах зустрічається з труднощами, які пов'язані з тим, що мислення людини не є строго детермінованим процесом, крім того для процесу проектування характерні конфліктні відносини, в яких актуальним є звернення до цінностей, тому із-за цього нормативні відносини можуть суттєво змінитись, рефлексивно переоцінюватись.

Вивчення творчості А.Н.Леонтьєва, Б.Ф.Ломова, А.Г.Раппорта, С.Л.Рубінштейна уможливило визначення епістеміологічної основи проектування, критеріїв оцінки проектування як специфічної людської діяльності, яка спрямована на суб'єкт – суб'єктній основі. Проектування в діяльнісній парадигмі ґрунтується на існуючих природних закономірностях розвитку об'єкта, що проектується, але при цьому допускаються можливі зміни об'єкта, його ціннісні погляди та уподобання. В основі освітнього проектування лежить мислення, що проблематизує цінності та їх ієрархію. В процесі проектування у суб'єкта відбувається формування критеріальної основи, що необхідна для здійснення самостійного і відповідального вибору у проблемних життєвих ситуаціях. Зумовленість критеріїв ефективності проектування, вимагає від проектувальника знаходження консенсусу з іншими людьми, їхніми цінностями, поглядами на дані критерії. Тому освітнє проектування повинно здійснюватись не лише на основі діалогу між зацікавленими суб'єктами, повагою до ціннісних поглядів інших учасників проектування. Гносеологічний аналіз актів конструювання І.Канта показав, що між емпіричною і теоретичною діяльністю виступає творча сила продуктивної уяви, яка опосередковує ці когнітивні сфери актами конструктивізації. Звідси він зробив висновок про евристичну роль структур, креслень, схем, що мають гідність інтуїтивних чинників трансформації емпіричного в абстрактно – теоретичній подвійності, поєднують теорію і практику, виявляють діяльнісну основу всього пізнавального процесу. Тим самим забезпечують гносеологічні умови проектування як істотної сучасної науково – технічної діяльності. С.Б.Кримський зазначає, що зараз центральне місце проектування та феномену проекту обґрунтовують процеси «практизації» теоретичних розробок, заповнення гносеологічного інтервалу між теорією і практикою інтегрованою практикою – теоретичною діяльністю. Освітнє проектування у наших дослідженнях виступає як акт конструювання та розвитку творчої сили продуктивної уяви особистості, який має здатність перетворювати емпіричну діяльність в практичну[7,250].

Визначення екзистенціальної основи освітнього проектування здійснено нами на аналізі екзистенціальної філософії Ж.П.Сартра, зокрема із вивчення його трактату «Буття і ніщо», в якому автор розрізняє буття-в-собі, незалежне від свідомості буття речі, буття-для-себе - визначення буття людини, що існує завдяки свідомості. Сартр визначає, що буття-в-собі

Філософський аналіз сучасної моделі освітнього проектування

базується ані на самому собі, ані на чомусь іншому, воно є «щільним», тобто позитивністю, яку не може змінити небуття; воно є те, що є. І лише зі свідомістю людини з'являється «ніщо». Буття-для-себе має здатність негодії. «Буття, через яке у світ приходить небуття,- це буття, в якому йдеться про власне небуття: буття, через яке у світ потрапляє небуття для самого себе». Філософія Сартра зазначає, що людина є буттям, що проектує себе через теперішнє і майбутнє, що значною мірою визначається її можливостями. Завдяки проектуванню людина піднімається над собою, стає тим, ким ще не є, проектує себе у майбутньому. «Людина є не лише тим, ким є, а тим, ким себе створює». В процесі проектування закладені основи буття – це свобода, яка дає людині самовизначитись, створити себе такою, якою вона є: приреченою на свободу. Свобода людини, що проектує – це негачія буття-в-собі. Середовище, в якому відбувається проектування Сартр називає *Іншим*, адже здобутки, набуття досвіду окремого індивіда постійно формується в присутності інших. Лише наодинці з собою проектувальник віддається безпосередній дії, він не бачить себе в своїй свідомості як такого, яким він є під час дії. У бачності *Іншим* проектувальник постає об'єктом, який оцінюється *Іншим*. Сартр пояснює це на прикладі «того, хто підглядає». Людина, віддавшись своїй цікавості, не усвідомлюючи свого Я, розчиняється в своїх діях. Для того, щоб людина – проектувальник зрозуміла хто вона є насправді, необхідний *Інший*. Перебування під владою *Іншого* можна подолати труднощі, якщо індивід свідомо окреслить свої можливості, тобто визначить можливості проектування. Проектувальник осягає самосвідомості без входження в роль *Іншого* [9,589]. Процес освітнього проектування стає визначальним для встановлення зв'язку минулого і майбутнього із сучасною людиною, не заперечуючи її свободи та внутрішніх екзистенційних поривів.

Висновки

Порівняльний аналіз філософської моделі проектної освіти із сучасними освітніми потребами показав, що вони взаємообумовлені, оскільки саме проектна освіта спрямована на задоволення потреб перехідного періоду освітньої системи, яка зорієнтована на формування особистості, що здатна приймати нестандартні рішення, вміє передбачати та планувати своє майбутнє. Кожна складова філософської моделі освітнього проектування містить глибокий потенціал для реалізації сучасних завдань нової парадигми освіти, зокрема формування інноваційної особистості, розвиток креативного потенціалу особистості, підготовка людини до життя у глобалізованому інформаційному просторі, визнання пріоритету людини як особистості, яка здатна до повної реалізації власних можливостей, володіє критичним мисленням та проектною свідомістю. Антропологічна складова реалізує освітню ідею залучення людини – проектувальника до активних відкриттів у мінливому соціумі, формує цілісне бачення світу, яке реалізовується через відчуття особистісної співпричетності і відповідальності. Екзистенційна складова освітнього проектування розкриває взаємозв'язок освіти та свободи, обґрунтовує акт здобуття

свободи, що зумовлює зміну внутрішніх ідентифікаційних детермінант, перехід від одного екзистенційного стану до іншого, формує активну особистість, яка здатна до самостворення і самостановлення. Епістеміологічна складова моделі реалізує важливу освітню ціль щодо формування людини, що виступає не просто як елемент, який разом з іншими проектує картину світу, але й виступає як активний учасник усіх соціальних та природних процесів, «олюднюючи» науку та пізнання [13,23]. Праксеологічна складова створює сприятливі умови для адаптації та успішної реалізації сучасної особистості у мінливому світі, а гносеологічна сторона філософської моделі освітнього проектування активізує емпіричні можливості людини, розвиває продуктивну уяву, спрямовуючи результати мисленнєвої діяльності на практичну діяльність. Отже, ми вважаємо, що проектна освіта – необхідний крок до зовсім іншої освітньої системи, зорієнтованої на задоволення потреб сучасності.

Перспективи подальших досліджень:

- дослідження комунікативного аспекту самопрезентації особистості на основі проектної діяльності;
- дослідження мисленнєво – діяльнісної антропології як важливої основи проектування в освіті;
- визначення ролі проектної свідомості в становленні інноваційної особистості.

Список літератури

1. Андрущенко В. Фундаментальні проблеми філософії освіти/ В. Андрущенко//Філософія освіти.-2005.-№1.-с.5-18
2. Горбунова Л.С. Постнекласичні практики мислення в контексті перехідності/Л.Горбунова//Філософія освіти.-2011.-№5.-с.18-22
3. Громыко Ю.В. Проектное сознание./Ю.Громыко.-М.:Институт ученика Пайдея,1998.-551с.
4. Делёз, Ж. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари ; пер. с франц. и послесл. Д. Кралечкина ; науч. ред В. Кузнецов. – Екатеринбург : У-Фактория, 2007. – 672 с.
5. Дьюи Д. Реконструкция в философии/Д.Дьюи.-М.:Логос,2001.-168с.
6. Кримський С.Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації/С.Б.Кримський//Метод проектів:традиції,перспективи,життєві результати. Практико зорієнтований збірник.-К.:Департамент.-2003.-Вип.2.-С.6-15.
7. Крымский С.Б. Научное знание и принципы трансформации/С.Крымский.-К.,1974.-256с.
8. Наговицын С.Г., Калиниченко А.Н. Проектирование образовательного пространства: проблемы и противоречия, пути решения/С.Наговицын,А.Калиниченко//Вопросы философии образования.-2006.-Вып.4.-С-45-48.
9. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии/Ж.-П.Сартр;[пер. с франц. Колядко В.И.]-М.:Республика,2000.-

639с.

10.Сидоров И.Н.Философия действия в США: от Эмерсона до Дьюи/И.Сидоров.-Л.:Изд-во ЛГУ,1989.-145с.

11. Юлина Н.С.Очерки по философии США.ХХ век/Н.Юлина.-М.:Эдиториал УРСС,1999.-304с.

12.Юлина Н.С.Философия Джона Дьюи и постмодернистский прагматизм Ричарда Рорти/Н.Юлина.-М.:Традиция,1997.-С.156-189.

13.Філософія освіти/за ред. В.Андрущенко,І.Предборської.-Київ,2009.-230.

О.В.ГУЛЬКО

Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, Украина

E-mail:olesya.gulko@mail.ru

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОЙ МОДЕЛИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ

Рассматривается современная философская модель образовательного проектирования как одного из направлений современных образовательных трансформаций. Исследуются антропологическая, гносеологическая, экзистенциальная, прагматичная основы образовательного проектирования в историко-философском дискурсе.

Ключевые слова: проектное образование, проектирование, проект, инновационная личность

O.GULKO

National Pedagogical University of M.P.Dragomanov , Kyiv, Ukraine

E-mail:olesya.gulko@mail.ru

PHILOSOPHY ANALYSIS of MORDEN ADUCATIONAL PROJECT

The modern philosophical pattern of the formative project is examined in a way as a modern aducation transformation.The anthropological, gnoseological and pragmatial basies are studied in the historical philisophical discussion.

Key words: aducational project, plan, modern personality

Стаття надійшла до редколегії 10.06.12

Прийнята до друку 15.06.12